խմբագիրը, առանց մի որ և է ամենափոքրիկ յանձնառողի, չի ուզենայ յանձն առնել իր պատասխանատուութեամբ, առանց կոնտրոլի փողեր և չորեր այստեղ բաժանել. վերջապէս խմբագրութեանը անհնարին է իւրաքանչիւր մուրացկանի անցաթուղթը և վկայաթուղթը նայել՝ արդեօք նա ճշմարիտ է գաղթական է, թէ նոյն իսկ Թիֆլիսի փողոցի մուրացկան։

Իսկ մի մասնաժողով այդ բոլորը կարող է հեշտութեամբ անել։

Մենք դարձեալ կը սպասենք, յետոյ գուցէ ինքներս կանենք այն, ինչ որ ուրիշները չեն կարող անել։

Այդ մասին դեռ կը խօսենք։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ

—

30 ապր.

Ազնիւ կերպով սկսած նպատակը ազնիւ կերպով է վերջանում. վերառնելով ձեր վրա մի ազնիւ պարտականութիւն, լրագրական խմբագրի պաշտօն, դուք աշխատել էք և աշխատում էք լրագրութեան միջոցաւ ազգայնութեան ազնիւ սերմը սերմանել ազգի սրտում, որոց պտուղները ազնիւ մշակմանից յետոյ, վայելելու է նոյն ինքն ազգը։

Ձեր լրագրի ո՛ր համարում, սրտիս գոնէ ներկայ 1880 թուականի, ընթերցողը չէ կարդում այն բազմաթիւ նուիրատուութիւնների ցուցակները տաճկաց Հայաստանի սովելոց համար, ո՛ւմ կուրծքը չէ բաբախում ուրախութիւնից, երբ կարդում-տեղեկանում է, որ ամբողջ հայ տարրը ձեռք ձեռքի տուած, իւր ամբողջ ոյժը 'ի մի հաւաքած ճակատագրի հարուածներին անգամ դիմադրել է կամենում.—Այդ ամենի շարժառիթը լրագրութիւնն է, որ յայտնելով հայ տարրին իր եղբօր թշուառութիւնը, հրաւիրում և յորդորում է օգնութեան ձեռք կարկառել դէպի նա։

Եւ այդ հրաւէրը և յորդորը մեզանում էլ արձագանք գտաւ. Սորանից մի քանի օր առաջ փողոցների հակատներին կպցրած աֆիշաները յայտնում էին մեր քաղաքացւոց որ տեղոյս մի քանի հայ զինուորականք, մասնակցութեամբ մի քանի երիտասարդների, կամենում են օգնել իրանց սովալլուկ վանեցի եղբայրներին և այդ նպատակով ամսոյս 26-ին ներկայացնելու են քաղաքական կլուբի դահլիճում «Պէպօ» կոմ. 3 արար. հեղ. Գ. Սունդուկեանցի։ Մենք անդադար սպասում էինք ներկայացման օրին և ահա ամսոյս 26-ին երեկոյեան մենք ներկայ էինք արդէն այդ ներկայացմանը։ Մասնակցում էին՝ պ. պ. Ի. Թոխաթէլեանց Դ. Ախչարումեանց, Լ. Եղիկեանց, Մ. Տէր-Սարգսեանց, Յ. Տէր Դաւթեանց և Գ. Շահբուդաղեանց. կանանց դերերը կատարում էին՝ Աչխէն Տէր-Սարգսեանց և օրիորդ Կ. Քանդարեանց։ Ներկայացման ժամանակ ո՞ւմ աչքին չէր ընկնում պիեսայի հերոսի, Պէպօի (Թոխաթելեանի) բուն տիպը, այն ազնիւ ձկնորսի, որի դէմքին է ապրել իր ճակատի քրտինքով և սնդել իր մայրն ու քոյրը աննշան՝ բայց՝ ազնիւ վաստակով։ Ո՞ւմ աչքին չէր ընկնում աղայ Արութին Զիմզիմովը (Ախչարումեան) այն հարուստ-վաճառական աւազակը, որի համար ոչինչ նշանակութիւն չունէր անբաղդացնել մի ամբողջ ընտանիք. միայն թէ սեպհականացնէր այն սեփականութիւն, որի վրա հիմնուած էր մի չքաւոր ընտանեաց առաջին և վերջին յոյսը, որ այդպիսի վաստակներով կատարէր ամէն մի հրամանը իր սիրած փէփելի կամ Կակուլին (Եղիկ.), այն ընկերասէր և պարզամիտ լօթին, որը իր սիրելի Պեպանի սիրուն պատրաստ էր օգնել ամեն մի դէպքում իր ամբողջ գոյքով,—չուխտակ մուշտէքով. վերջապէս ո՞ւմ վրա հոլ մնաց ծիծաղելով այն բուռնոթասէր-Աստուածավախ Գիքօին (Տէր-Սարգս.) տեսնելիս, որի համար Պէպանի հօր անդերձի չը կատարելը և բարաթի կորցնելը մահու հարուած էր, իսկ բարաթի գտնելը, ազատութիւն այդ հարուածից։ Շատ գեղեցիկ էին իրանց դերերում տիկ. Ա. Տէր-Սարգսեանցը օր. Կ. Քանդարեանը և միւս մնացեալները։ Անտրակտներում երգում էր պ. Եղիկեանը առանձին և խմբի մասնակցութեամբ.—Ցաւալի էր նկատել միայն, որ դահլիճը կիսով չափ դատարկ էր, երևի տեղերի թանգութիւնն էր պատճառը։—Ներկայացումից զուտ արդիւնք մօտաւորապէս մնաց 350 ր.։

Լսում ենք որ վերոյիշեալ գումարից 100 րուբլին նուիրել է տիկին Հ. Յովհանջանեանցը և 25 րուբլին մի անյայտ պարոն։ Փառք և պատիւ այդպէսի զգայուն սրտերին։

Վերջացնելով նամակս և յայտնելով իմ խորին շնորհակալութիւնը, պարտականութիւն եմ համարում յայտնել և իմ համեստ խորհուրդը մեր զինուորական թատրոնասէրներին, որ նոքա չը զլանան մասնակցելու մեր ապագայ ներկայացումներին էլ, որով մեծ զարկ տուած կը լինէին տեղոյս թատրոնական գործին և կատարած կը լինէին լիովին մեր յոյսը, թէ ամբողջ հայ տարրը հոգով միացած, ձեռք ձեռքի տուած աշխատում է ազգային բարօրութեան և յառաջադիմութեան համար։

Մ. Միրզոյեանց

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Ապրիլ 20

Շատ հասկանալի է, որ ոչ մի հասարակութիւն կրթութեան գործի մէջ չէ կարող շատ առաջ գնալ, եթէ ուսման հետ միացրած չը լինի և արհեստագիտութիւնը։ Այդ կողմից Բագուի հայ հասարակութիւնը պէտք է կրթութեան խիստ ստորին աստիճանների վրա դասել։ Նա ոչ միայն չէ աշխատում զարգացնել արհեստը, այլ տակաւին մի հին նախապաշարմունքով բաւական արհամարհանքով է նայում դէպի արհեստաւորը։ Այսօր մեր հասարակութեան մէջ մի հարստահարող չարչի, մի ստոր գրագիր ծառայող, կամ մի հազար ու մէկ խարդախութեամբ հարստացած պարոն աւելի մեծ պատիւ ունէ, քան իր արդար աշխատանքով ապրող արհեստաւորը։

Բոլորին յայտնի է, որ Բագուն, որպէս ծովեզրեայ քաղաք, և որպէս ամենայարմար նաւահանգիստ մեծ ապագայ ունի, մանաւանդ այն ժամանակ, երբ այդ քաղաքը միացրած կը լինի Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու գծի հետ։ Նաև այժմ, Անդրկովկասեան քաղաքների առաջինը կարող է համարվել իր արդիւնաբերութիւններով։ Այդքանը բաւական է միայն յիշել, որ ամեն տարի մի քանի միլլիօն պուդ նա ֆոտոգէն է արդիւնահանվում։ Դրա համեմատ արհեստագիտութիւնը պէտք է ծաղկած լինի, որի վրա ամենևին ուշադրութիւն չէ դարձնում մեր հայ հասարակութիւնը։ Իբրև օրինակ ես կը յիշեմ մի քանի փաստեր. Բագուի մէջ այժմ կայ վեց գլխաւոր գործարաններ մեքենաներ պատրաստելու համար (желѣзный заводъ), որոնց մէջ աշխատում են հարիւրաւոր գործաւորներ։ Այդ գործաւորները, սկսեալ առաջին վարպետից մինչև վերջին աշակերտը բոլորը ռուսներ, շվեդացիներ կամ եւրոպացիք են, բայց ոչ մի հայ։ Դրա հակառակ մտէք մեր դատարանները, մեր պոլիցիան, մեր մաքսատունը և մեր պաշտօնական այլ հիմնարկութիւնների մէջ,—այնտեղ կը տեսնէք բազմաթիւ հայ ծառայողներ, որոնց մեծամասնութիւնը հասարակ գրագիրներ են։ Մեր ծնողները աւելի բարւոք են համարում, որ իրանց որդիները ամբողջ կեանքում գրագրի սեղանի առջև մաշվեն, բարակացաւ ստանան, որ վերջապէս չինովնիկ դառնան, քան թէ մի գործարանում յանձնելով, նրանցից օրինաւոր արհեստաւորներ պատրաստեն։ Ցաւում եմ, որ ծնողները, մանաւանդ աղքատ ծնողները ուշադրութիւն կը դարձնեն այդ կէտի վրա։

Վերջացնելով նամակս, հարկաւոր եմ համարում մի քանի խօսք ասել մեր դպրոցների պարոն տեսչի վրա։ «Մշակի» անցեալ տարվայ համարներից մէկի մէջ տպված էր մի նամակ, որի մէջ, ի միջի այլոց, ուշադրութիւն էր դարձրած տեսուչ պ. Ստեփաննեանցի վրա, յայտնելով այն միտքը; թէ նա չէ կարող կատարել հայոց ուսումնարանի տեսչի պաշտօն, երբ մի և նոյն ժամանակ կատարում է և Բագուի ամբողջ նահանգի դիրեկտորի պաշտօնը։ Այդ լուրը այժմ հաստատվում է, որովհետև, որպէս լսում ենք, պ. Ստեփաննեանցը այժմ դիտաւորութիւն ունի թողնել Բագուի ուսումնարանը և այցելութիւն անել գաւառների ուսումնարաններին և նրանց քննութիւններին ներկայ գտնվել։ Բայց թէ ո՞ւմ է յանձնելու նա մեր դպրոցի տեսչութիւնը,—չը գիտենք։ Մենք զարմանում ենք, թէ ինչու «Մարդասիրական ընկերութիւնը» վարձեց այդ պարոնին, երբ նա կանխապէս գիտէր, որ պարոնը տէրութեան ծառայութեան մէջ է գտնվում, ուրեմն և չէր կարող և ժամանակ չէր ունենայ մեր ուսումնարանի վերաբերութեամբ իր յանձնառած պաշտօնը խղճմտանքով կատարել։ Միթէ չէր կարող պ. Ստեփաննեանցին տուած 1400 րուբլով վարձել մի աւելի յարմար տեսուչ, որ գոնէ հայերէն խօսել գիտենար, որից զուրկ է պ. Ստեփաննեանցը, այլ ես չենք խօսում նրա մանկավարժական թերութիւնների մասին։ Բայց «Մարդասիրական ընկերութիւնը» բացի տեսչութեան պաշտօնից, պ. Ստեփաննեանցին ուսուցչի պաշտօն էլ յանձնեց, և նա իր դասերը հին խալիֆաների նման աւանդում է գաւազանների հարուածներով։ Շատ հասկանալի է, որ այդ տեսակ տեսուչը ինչ ուղղութիւն կարող է տալ միւս վարժապետներին։

Ա. Մովսէսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Գրիգոր Արծրունի կը կարդայ իր հայերէն դասախօսութիւնը «Սովի մասին Հայաստանում եր-

---

բոլորը։ Բայց վերջին ժամանակներում յաճախ կրկնվող գողութիւնները պապին բաւական վարպետ շինեցին։ Նա իր սենեակում հարիւրաւոր ծակուծուկ ունէր, և փողերի ամեն մի մասը մի ծակում էր պահում։ Եւ այս պատճառով, երբէք չէր պատահում, որ նրա գանձը մի անգամով յափշտակվէր, թէև ինքը սովորութիւն ունէր երդվել և հաւատացնել, թէ բոլորը տարան։

Պապին խիստ տիպական ծերերից էր. և Վարդանը ճանաչում էր նրան իր մանկութեան ժամանակից. նրա ծերութիւնը միաբանութեան մէջ լեգենդական նշանակութիւն էր ստացել։ Պապին համարվում էր հարուստ աբեղաներից մէկը, այն զանազանութեամբ միայն, որ ուրիշները իրանց հարստութիւնը դիզել էին աւելի մեծ ճանապարհներով, իսկ պապին սաստիկ խնայողութեամբ։

—Փող շատ ես սիրում, պապի, ինչ պիտի անես այդքան փողը։

—Էհ, որդի, աղուէս կայ, որ ուղտ է կուլ տալիս, բայց գայլի անունն է խայտառակ։—Հիմայ ո՞վ չէ սիրում փողը, հիմայ փողի բազար է, բոլորը փողի համար են աշխատում։

Նա դողդոջուն ձեռքերով ծոցից հանեց քթախոտի տուփը, բաց արաւ, տեսաւ, որ դատարկ էր։ Գուցէ հարիւր անգամ նա այսօր բաց էր արել այդ դժբախտ տուփը և ամեն անգամ տեսել էր, որ դատարկ է, բայց դարձեալ չէր հաւատում իր աչքերին, և կարծում էր, թէ գուցէ մի հրաշքով լցված կը լինի։

—Անիծվի Սիմոն վարժապետը,—դու խօ ճանաչում ես նրան,—քսան կոպէկ տուեցի, թանիքայէ ղութիս էլ տուեցի, որ տանէ քաղաքից բուռնոթի առնէ, տարաւ, համ փողը կերաւ, համ ղութին։—Դու բուռնոթի չունես, Վարդան։

—Ես չեմ գործ ածում, պապի։

Պապին բախտից փոքր ինչ հեռու ընկած էր մի կիսաքարշ պապիրոս։ Նա տեսաւ, և վերկենալով, մօտեցաւ, վերառեց պապիրոսի կտորը, և թղթէ փաթոթը պատառելով, մի կողմը գցեց, այնուհետև մնացած ծխախոտը փշրեց ափի մէջ, դողդոջուն մատներով մանրեց, և կծու փոշին քաշեց պնչածակերի մէջ։

—Միթէ այդպէս են պահում քեզ, պապի, որ բուռնոթու փող էլ չեն տալիս։

—Էհ, որդի, աշխարհս փոխվել է, ո՞ւր են Ներսէս վեհափառի ժամանակները։ Այն ժամանակ սէր կար, միաբանութիւն կար. այն ժամանակ մեծ կար և փոքր կար։ Իսկ հիմայ ամեն բան տակնուվրա է եղել։ Ով որ ճարտար սուտեր խօսել գիտէ, ով որ խելացի կերպով խաբել գիտէ, նա է առաջ ընկնում։ Մեր նմանների ռեխին ո՞վ է նայում։ «Հիմայ նոր հաւեր են եկել, ու երկաթէ ձուաներ են ածում»։

Պապին Ներսէսի ամենաջերմ պաշտողներից մէկն էր. այդ յաւիտենական յիշատակի արժանի կաթողիկոսի անունը նրա լեզւում սրբութեան նշանակութիւն ունէր։ Ամեն մի զեղծում տեսնելու ժամանակ, երբ նրա սիրտը վշտանում էր, նա միշտ սովորութիւն ունէր յիշել Ներսէսի ժամանակները, որ նրա համար Էջմիածնի ոսկեդարն էր։

Պապին այժմ մի առանձին հոգեզմայլութեամբ դարձեալ յիշեց ոսկեդարը։ Նա ցոյց էր տալիս գեղեցիկ լիճը, բացատրում էր, թէ ինչ նպատակների համար էր շինել տուել այն մեծ մարդը այդ գեղեցիկ լիճը։ Ցոյց էր տալիս լճի մօտ մի աւերակ, որ պէտք է թղթի գործարան լինէր, որ վանքը ուրիշ տեղից թուղթ բերել չը տար, իսկ այժմ այնտեղ վանքի գիւղացիները իշաներ էին կապում։ Ցոյց էր տալիս լճի հանդէպ մի ուրիշ աւերակ, որ պէտք է մետաքսի գործարան լինէր, որի համար տնկել տուեց վեհափառը անտառի մի ահագին մասը, որ բաղկանում էր թթենիներից։ Յիշելով անտառը, նա չը կարողացաւ իր արտասուքը զսպել, և պատմեց, թէ վեհափառը իր տնկել տուած ծառերը այնքան էր սիրում, որքան հայրը կը սիրէ իր զաւակներին։ Երբ գնում էր անտառը, միշտ մի փոքրիկ կարոց իր մօտ ունէր, և իր ձեռքով կտրատում էր ծառերի աւելորդ ճիւղերը։ Եւ նա բոլոր ծառերը ճանաչում էր, և գիտէր, թէ տարվայ մէջ որը որքան է մեծացել։ Այդ տեսնելով վեհափառը ուրախանում էր, որպէս հայրը, նայելով իր մանուկի աճող հասակին, ուրախանում է և այլն։

Վարդանը նկատելով, որ այդ պատմութիւնը շատ երկար կը ձգվի, կամենում էր հեռանալ։

—Ականջդ մօտ բեր, Վարդան, ասաց պապին։

Վարդանը ականջը մօտ տարաւ և լսեց հետեւեալ խօսքերը.

—«Շուտ հեռացիր այստեղից, որդի, քեզ վրա խորթ աչքով են նայում»։

—Ինձ այստեղ դեռ ոչ ոք չի տեսել, պապի։

—Բաւական է, որ մէկը տեսել է։—Ես վատ բաներ լսեցի քո մասին։

—Ձեր ականջները խօ լաւ չեն լսում, պապի, ինչպէս լսեցիք։

—Պապիի ականջները այն ժամանակ միայն վատ են լսում, երբ խօսքը իրան ձեռնտու չէ, բայց պէտքական խօսքը նա իսկոյն լսում է։

Վարդանը ծիծաղեց և հեռացաւ։

Պապին նրա ետևից կանչեց։

—Լսիր, Վարդան, եթէ քաղաքը գնալու լինիս, չը մոռանաս ինձ համար մի քիչ բուռնոթի ուղարկել։ Դու խօ տեսար, որ տուփս դատարկ էր։

Այդ միջոցին յայտնվեցան Մելիք-Մանսուրը Յովհաննէս հայր սուրբի հետ։

—Ի՞նչ էիր խօսում այն պապիի հետ, հարցրեց վերջինը։

—Նա միակ ազնիւ մարդն է այստեղ, պատասխանեց Վարդանը, և դառնալով Մելիք-Մանսուրին, ասաց.

—Ես կը ցանկանայի ձեզ հետ առանձին խօսել, դուք ունէք այստեղ որ և իցէ ծանօթ տուն։

—Ունեմ։

Վարդանը ոչ թէ պապիի խօսքերից կասկածի մէջ ընկաւ, այլ առհասարակ աշխատում էր իրան հեռու պահել վանքից։ Բացի դրանից, նա անհանգիստ էր Լալայի մասին, պէտք էր գտնել նրան, պէտք էր մի տեղեկութիւն ստանալ նրա մասին։ Նա խնդրեց Յովհաննէս հայր սուրբից, որ նա հաղորդէ իրան, եթէ որ և իցէ տեղեկութիւն ստանալու կը լինի քահանաներից։

—Ես լուր ստացայ, որ այսօր մինչև ճաշ կը գան քահանաները և ցուցակները կը բերեն, ասաց հայր սուրբը,—ես անմիջապէս քեզ իմացում կը տամ։

—Գիտէք մեր տեղը, հարցրեց Մելիք-Մանսուրը։

—Գիտեմ։

—Ուրեմն գնանք, Վարդան։

Այդ միջոցին հրապարակի վրա երևաց մի փոքրիկ խումբ, որ դանդաղ կերպով շարժվում էր դէպի գերեզմանատունը։ Մի քանի աշակերտներ տանում էին մի դագաղ։ Քահանայ չը կար, որովհետև քահանային կարող էին պատրաստ գտնել գերեզմանատանը։ Նա այնտեղից չէր հեռանում, ի նկատի ունենալով, որ ամեն րոպէ նոր դագաղներ կարող էին բերվել։ Մի կին, յենած երկու ուրիշ կանանց թևքերի վրա, գնում էր դագաղի հետ։ Նա լաց չէր լինում, և ոչ արտասուք էր երևում նրա ցամաքած աչքերում։ Նա գտնվում էր մի տեսակ սարսափելի շուարման մէջ, որ յատուկ է հոգու այն տրամադրութեան, երբ բոլոր զգացմունքները խորտակվում են մի ծանր և անակնկալ հարուածի ներքոյ։ Երևում էր, որ այդ կինը հանգուցեալի մօտ ազգականը պէտք է լինի։ Նրա փէշերից քարշ էին ընկած երկու փոքրիկ երեխաներ. դրանք լաց էին լինում։ Վաղարշապատցիներից ոչ ոք չէր գնում դագաղի հետ, բացի մի ծանօթ բժշկապետից, որ որոշվում էր այդ աղքատ կիսամեռ խմբի մէջ։

Վարդանը և Մելիք-Մանսուրը հեռուից տեսան այդ թշուառ յուղարկաւորութիւնը, բայց ուշադրութիւն չը դարձրին և անցան։—Եւ ո՞վ ուշադրութիւն կը դարձնէր։ Ամեն օր, ամեն րոպէ հանդիպում էին այսպիսի տեսարաններ, որոնք արդէն սովորական երևոյթների կարգն էին անցել։

(Կը շարունակվի)

կուշաբթի օր. մայիսի 26-ին, Արծրունու թատրոնում. Սկիզբը 8 ժամին երեկոյան. Դասախօսութեան արդիւնքը լինելու է յօգուտ Վանի սովատանջների. Դասախօսութիւնը բաղկացած է երկու մասերից. Պրօգրամմայի հետ կը ծանօթացնենք մեր ընթերցողներին. Գները հետևեալներն են լինելու. Լօժաները 5 րուբլ (երկու ծածկած լօժաներից մի լօժա կարելի է կազմել երկուսի գինը 10 րուբլ), առաջին և երկրորդ կարգ բազկաթոռների 2 րուբլ, մնացածները 1 ր. 50 կ., բոլոր աթոռները 1 րուբլ. Գալերէայի թէ առաջին և թէ հետևեալ կարգերը 30 կօպէկ. Տոմսակները կարելի է ստանալ Արծրունու թատրոնի կասայի մէջ և «Մշակի» խմբագրատանը.

—

Ասում են թէ ֆրանսիական ընդհանուր հիւպատոս ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ նշանակված է ոչ թէ Շարլ դէ-կուտուլիի ազգական Լուի դէ-կուտուլի, այլ նոյն ինքը Շարլ դէ-կուտուլի «Temps» լրագրի այժմեան խմբագիրը, որ երկու տարի առաջ այցելելով կովկասը, այնչափ համակրալից կերպով վերաբերվեց դէպի հայոց ազգութիւնը կովկասից իր մի քանի տասնեակ գրած նամակների մէջ. Շարլ դէ-կուտուլի իր Թիֆլիս եղած ժամանակը մեծ ցանկութիւն էր յայտնում կրկին այցելել կովկասը, նորան հանգամանքօրէն ուսումնասիրելու համար. Երևի պ. կուտուլին աջողվում է իր մտքութիւնը իրագործել իր այժմեան պաշտօնով կովկասի մայրաքաղաքում.

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մի հայ-կաթօլիկ, պ. Յակովբ Մէլիքեանց ուղարկել է մեզ 10 րուբլ, յօգուտ Վանի սովելոց, որ նա նուիրատւութեամբ հաւաքել է այդ քաղաքի հայ-կաթօլիկների մէջ. Մէլիքեանց, Յարութիւն Ժախեանց, Խաչատուր Ալվարեանց, Կարապետ Ալանեանց, Քերովբէ Տէր-Պօղոսեանց տուեցին իւրաքանչիւրը 1 րուբլ, Պօղոս Ժախեանց տուեց 1 ր. 50 կ., Յովհաննէս Քօսեանց, Աբրահամ Ձուլարտեանց, Կարապետ Քօսեանց, Կարապետ Քօսեանց (էրզրումցի). Մկրտիչ Քօսեանց տուեցին իւրաքանչիւրը 50 կ., Մկրտիչ Ձուլարդեանց 60 կ., Շէկօյեանց 40 կ., Յովհաննէս Մազմանեանց 30 կ. Ընդամենը 10 ր. 30 կ. փօստի ծախսը հանած 10 րուբլ.

—

Շատ անգամ օտար լեզուներից հայերէն լեզուով թարգմանողները միմեանց խանգարում են մին միւսի աշխատութիւնների մասին տեղեկութիւն չունենալով և վեր առնելով մի և նոյն գիրքը թարգմանելու համար. Այդպիսով երկուսից մինի աշխատութիւնը, որ քիչ ուշանում է, շատ անգամ ապարդիւն է լինում. Այդ առիթով մենք այս օրերս մի նամակ ստացանք Երևանից, օրիորդ Եղիսաբէթ Ալիխանեանցից. Ահա նամակը. «Պարապելով ազատ ժամերս մի քանի գրական աշխատութիւններով, օրինակ թարգմանութիւններով, ես արդէն վերջացրած ունէի Հօֆմանի «Աբրահամ Լինկօլն, կամ գերիների ազատողը» գրքի հայերէն թարգմանութիւնը, երբ կարդացի ձեր լրագրում որ մի ուրիշ անձն էլ թարգմանել է նոյն գիրքը հայերէն լեզուով. Այդպիսով իմ աշխատութիւնս զուր անցաւ. Որպէս զի նոյնը չը կրկնվի, հարկաւոր եմ համարում առաջուց յայտնել որ այժմ ձեռք իմ տուել Շմիտի «Ծիծեռնակի բոյնը» վերնագրով փոքրիկ գրքոյկի թարգմանութեանը որ Ս. Պետերբուրգի Ֆրեբէլեան ընկերութիւնից պրէմիայի է արժանացել. Լաւ կը լինէր, որ ամեն մի անձն, որ մեզանում յանձն է առնում մի որ և է գիրք թարգմանելու, առաջուց յայտնէր իր դիտաւորութեան մասին, լրագրութեան միջոցով.»

—

Ստացանք ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ, Աթանէս Պօղոսեանցից 8 րուբլ յօգուտ Վանի սովատանջների.

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք մի նոր հատոր „Сборникъ Свѣдѣній о Кавказѣ“ ժողովածուի, որ պարունակում է իր մէջ 1876 թւին Թիֆլիսում կատարված միօրեայ ժողովրդագրութեան արդիւնքը. Այս գիրքը խմբագրել է պ. Ն. Կօրխաւով. Յոյս ունենք այդ գրքի մասին խօսելու.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

—

Թիւրքաց կառավարութիւնը ամենքից, մանաւանդ Ռուսաստանից պաշտպանութիւն գտաւ: Ռուսաստանի համար անգլիական նաւատորմի Մարմարեան ծովի մէջ մնալը մի և նոյն էր, եթէ նա Սև ծովի մէջ մնար, մանաւանդ եթէ ի նկատի առնենք Բօսֆօրի ամրոցների այժմեան դրութիւնը: Բօսֆօրի ամրոցները կարող են արգելել Սև ծովից Կ. Պօլիս անցնելը, բայց չեն կարող արգելել որ և է նաւատորմին մտնել այդ ծովը:

Անգլիացիներին չաջողվեցաւ կրկին անգամ մտնել Մարմարեան ծովը, բայց նրանք յոյս չը կորցրին այդ նպատակին հասնել. սկսեցին փորձեր անել Սև ծովի վրա ծովային կայարաններ ձեռք բերելու համար: Այդ ձեռնարկութիւնը, որ Ռուսաստանի դէմ էր ուղղված, Թիւրքիայի համար աւելի էլ վտանգաւոր էր: Դժուար չէ հասկանալ, որ անգլիական նաւերի ներկայութիւնը Սև ծովի մէջ կը շատացնէր նրանց նաւերի թիւը Բօսֆօրի ջրերում: Ներկայումս դաշնագրի համեմատ Անգլիան Թիւրքիայի ջրերում իրաւունք ունի մի քանի կայարանական նաւեր ունենալ. այդ իրաւունքից օգուտ քաղելով, Անգլիան անդադար նաւեր է ուղարկում նրանց փոխելու համար և այդպիսով Բօսֆօրի ջրերի մէջ նա միշտ ունենում է երեք, չորս նաւեր, մինչդեռ միւս պետութիւնները ընդամենը երկու երկու նաւ ունեն: Եթէ Անգլիան իրաւունք ստանայ Սև ծովի վրա ծովային կայարանները ունենալու, Բօսֆօրի ջրերում նրա նաւերի թիւը կաւելանայ: Բիկօնսֆիլդի մինիստրութեան նախագծերը սպիտակ թելերով էին կարված: Թիւրքիան մերժեց և չէր կարող չը մերժել, որովհետև Ռուսաստանը չէր համբերի անգլիական նաւերի ներկայութիւնը Սև ծովի վրա նոր կայարաններում: Թիւրքիան մերժելով ծովային կայարանների խնդիրը, մերժեց նոյնպէս և Ալեքսանդրեստա նաւահանգստի գիծը: Իսկ այդ նաւահանգիստը ձեռք բերելու համար Անգլիան բաւական շատ աշխատեց:

Այդպէս էր գործում Անգլիան և պատրաստվում էր Ռուսաստանի հետ ծովի վրա պատերազմել: Ցամաքի վրա լինելու պատերազմի համար նա աւելի էլ ընդարձակ չափերով էր պատրաստվում: Ինչպէս որ Կ. Պօլսի մէջ անգլիական դեսպանը, նոյնպէս էլ Թիւրքիայի միւս քաղաքներում Անգլիայի դիպլօմատիական գործակատարները ձգտում էին թուլացնել Ռուսաստանի նշանակութիւնը, ձգտում էին վարձկան զօրքերի համար տարրեր պատրաստել: Առաջ մտածում էին քիւրդերի վրա հիմնվել, բայց երբ իմացան, որ քիւրդերը յուսալի տարր չեն կազմում, վճռեցին հայերին իրանց կողմը դարձնել: Եւ ահա ընկնվում է հայերին հովանաւորելու խօսքը, սկըսվում է կատակ խաղալ քրիստոնեայի հետ, որ ուժաթափ էր լինում քիւրդերի և թիւրքաց վարչութեան հարստահարութիւններից: Մի և նոյն ժամանակ Անգլիան ամեն միջոցներ գործ էր դնում, որպէս զի հայերից դէպի Ռուսաստանը ունեցած համակրութիւնը անհետանայ: Հասարակ հայ դասակարգի մեծամասնութիւնը չը հաւատաց անգլիացիներին, բայց բարձր դասակարգը, մանաւանդ ծովեզրեայ քաղաքներում, խաբվեցան: Հայերին շողոքորթելը շատ վատ ազդեց մահմետականների վրա, որոնք առանց այն էլ Թիւրքիայում չափազանց անբաւական են անգլիացիներից: Վերև յիշվածներին Անգլիան հասնում էր անգլիական հիւպատոսների օգնութեամբ, որոնց թիւը չափազանց շատացաւ, որովհետև Հայաստանի և Քիւրդիստանի մէջ Անգլիան բազմաթիւ զինուորական գործակատարներ նշանակեց: Այդպիսով զինուորական անձինք անգլիական հիւպատոսների պաշտօններ են վարում հետևեալ տեղերում. պ. Վիլսոն Սիվասի մէջ, կապիտան Կիցներ (գնդապետ Վիլսոնի իշխանութեան տակ) Կաստամունի մէջ, գնդապետ Տրօտեր Դիարբեքիրի մէջ, կապիտան Էվէրտ Էրզրումի մէջ, կապիտան Կլիտօն Վանի մէջ, գնդապետ Չէմսէյդ Ջէյթունի մէջ, կապիտան Կուպեր Մուշի մէջ և կապիտան Ստիւարտ Բիթլիսի մէջ: Այս հաշւից երևում է, որ Կովկասին սահմանակից ամբողջ ասիական Թիւրքիան լի է անգլիական զինուորական գործակատարներով: Համարձակ կարելի է ասել, որ բոլոր այդ պարոնները պատերազմական նպատակներով են նշանակված: Գլխաւորապէս նրանց պարտականութիւնն է ուսումնասիրել երկիրը և քաղաքական հող պատրաստել ի նկատի ունենալով մի պատերազմ Ռուսաստանի հետ: Երկիրը ուսումնասիրելու համար առժամանակ շատ քիչ գործ է կատարված, յայտնի է, որ հետախուզութիւններ են արված Քիւրդիստանի, Ալաշկերտի, Կաստամինի վիլայէթի և Մարաշի մէջ: Բացի այդ Մարաշի պլանը նկարված է: Անգլիայի զինուորական գործակատարների քաղաքական գործունէութիւնը չափազանց օգնում է Հայաստանի մէջ տիրապետող սովը: Օգնական գումարների բաժանելը և առհասարակ սովատանջների մասին հոգալը միջոց է տալիս վերցնելով անձանց հայերի առաջ մեծ նշանակութիւն ստանալ մանաւանդ, որ նրանք մեծ գումարներ ունեն իրանց ձեռքին: Զինուորական հիւպատոսների նշանակելը, լորդ Բիկօնսֆիլդի այդ հնարագիտութիւնը, այնպիսի մի միջոց է, որ կարող է շատ վատ հետևանքներ ունենալ, նրանց քաղաքական գործունէութիւնը կարող է այն աստիճանի հասնել, որ մահմեդականները կը ջարդեն ոչ թէ միայն հայերին, այլ և հիւպատոսներին և նրանց մօտ ծառայողներին: Վերջապէս Ռուսաստանի վերաբերութեամբ դա մի թշնամական միջոց է և Գլադստօնի մինիստրութիւնը պարտաւոր է դրա վրա հարկաւոր ուշադրութիւն դարձնել:

Բացի զինուորական հիւպատոսներից, ժանդարմերիա կազմող անգլիացի օֆիցերներն էլ Ռուսաստանին թշնամի տարրեր են պատրաստում: Թէպէտ այդ անձինքը, աննշան բացառութեամբ, օրինակ Բէյկէր-փաշայի բացառութեամբ, իրանց անձնական յատկութիւններով շատ ստոր են զինուորական հիւպատոսներից և այդ պատճառով Անգլիային մեծ օգուտ չեն կարող տալ, բայց այնուամենայնիւ դրանք էլ կարող են մի բան անել: Պ. Լայարդ և Բէյկէր-փաշա, անգլիական օֆիցերների հրամանատարութեան տակ ժանդարմերիա կազմելով, մտածում էին նշանաւոր հետևանքների հասնել: Այդ միջոցով նրանք մտադիր էին անգլիացիների ձեռքին պահել հասարակական ապահովութիւնը, այսինքն այն գործը, որից զուրկ է Թիւրքիան և մի և նոյն ժամանակ ասիական Թիւրքիայում իրանց իշխանութեան տակ զինուորված մի ոյժ ունենալ: Այդ ձեռնարկութիւնը չաջողվեցաւ և ներկայումս թիւրքաց կառավարութիւնը աշխատում է ազատվել ժանդարմերիա կազմող օֆիցերներից և աջողութեամբ հասնում է իր նպատակին, նրանց ռոճիկները չը տալով:

(կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 10 մայիս 1880

Գիտէք որ Անգլիոյ մէջ ազատականք անցնելով իշխանութեան գլուխ գրգռեցին Արևելեան քրիստոնեայ ազգաց մէջ յոյժ մեծ յոյսեր. Քրիստոնեայ ամենափոքրիկ հասարակութիւնք, ամենն ալ, ուղարկեցին առ Կլադսթօն երկար և ջերմագին ուղերձներ, որովք կը յայտնէին ոչ միայն իրենց խնդակցութիւնը անգլիացի օրուան գլուխ ցազին յաղթութեան վրա, այլ և կը խնդրէին իրմէ որ գիրենք թուրք կառավարութենէն ազատէ. Այս գաղափարն, այլ և այլ ձևերով, իրեն ամեն կողմէ կը յայտնուի. Ազատականք յայտարարած են քանիցս անգամ թէ իրենց աշխարհավարութեան նպատակը պիտի լինի պատրաստել քրիստոնեայ ազգերը մի օր անկախ լինելու, հիմկու հիմայ, իրենց self-government ինքնօրէնութիւն տալով, ընդ վեհապետութեամբ օսմանեան սուլթանին. Այսպիսի մի յայտարարութիւն բնականաբար պիտի քաջալերէր քրիստոնեայներն և մենք ալ, հայերս, ոչ նուազ փառաւոր յոյսեր սկսանք յղանալ. Որպէս զի հայկական խնդիրը չը մոռացուի, լաւ մշակուի և Անգլիոյ ամեն կուսակցութեանց կողմէ հաւասարապէս պաշտպանուի, հարկ կար որ մեր կողմէ մարդ երթար Լոնտրա, և նա տեսնէր կուսակցութեանց գլուխները, տեսէր լրագրապետներն և նոցա տեղն ի տեղօք հասկըցունէր Թուրքիոյ վիճակը և ոյժ տար այսպէս մեր ազգային խնդրոյն. Մի այսպիսի ամենափափուկ պաշտօն կը պահանջէր մեծ տակտ, մեծ շրջահայեցութիւն և մեծ քաղաքականութիւն. Վերջապէս երեք անձն Լօնտրա ուղևորվեցան. Ամեն մին տարբեր տարբեր ճանապարհ բռնելով Պօլսէն հեռացան. Ամենամեծ գաղտնիք պահուած է այս «mission»-ին վրա. Այս պատգամաւորութիւն որչափ նշանակութիւն ունի, ամեն ոք խոկոյն կըմբռնէ. Անցեալ անգամուան պէս կղերական չեն, մի հանգամանք որ շատ նպաստաւոր չէր հայոց, այժմ աշխարհական են, որով բուն ժողովուրդը կը ներկայացնեն. Մինը իր ճարտարութեամբ անտարակոյս կըցէր աւելի գործ կրնայ ընել. Չեմ կարենար ուրախութիւնս ձեզ յայտնել, երբ դիւանապետը այս լուրը մեզ տուաւ. առաջին գաղափարս եղաւ վար իջնել և խկոյն ձեզ գրել. Թէպէտ և մէկ երկու շաբաթէն այս բանն ամեն տեղ պիտի գիտցուի, սակայն չենք ցանկար որ գոնէ այժմ իմացուի. Դուք եթէ կուզէք այս լուրը տուէք առանց անունները յայտնելու. Այս պատգամաւորութեան համար առաջին ծախք պէտք է, և մեր մի քանի հարուստներն 3 տարիէ ի վեր այնքան են տալիս, որ մենք ալ երես չունինք սորա նորա դիմելու. Դժբաղդաբար պարոններն ալ հարուստ անձինք չեն. Ինչ և է 700 ոսկի մօտ (7000 մէթ.) ժողովվեր է ասկէ, անկէ և այս պատգամաւորութիւնը ճանապարհ գցվեր է.

Շատերը ջանացեր են միշտ Միդհաթ փաշայի ձեռքով մի երեսփոխանական խորհրդարան հաստատել, և կը յուսային որ այս կառավարական դրութեամբ հայերն լաւ կառավարուելով քիչ ժամանակէն կը հարստանային և մեծ ազդեցութիւն ձեռք կը բերէին ամբողջ Ասիայի մէջ. Բայց այն օրէն ի վեր որ հաստատ համոզուեցան թէ ոչ մի բարենորոգում հնար չէ իրագործել Թիւրքիայում, սկսան մեզ պէս մտածել թէ պէտք է աշխատել հայերը տակաւ առ տակաւ անջատել թուրքերէն, այսօր, մի փոքր ազատութիւն, էգուց, աւելի մեծ և ապա ինքնավարութիւն ստանալով. Ճշմարիտ, եթէ գիտենանք աշխատել, գործել, ամենևին դժար չէ մեր յոյսերը իրագործել. մէկ քիչ միայն գոհողութիւն, յարատևութիւն և սէր ու միաբանութիւն պէտք է.

***

ՄԻ ԼՈՒՐ Կ. ՊՈԼՍԻՑ

—

Կ. Պօլսից հեռագրում են, մայիսի 9-ից Վիէննայի «Polit. Corresp.» լրագրին: Տեղիս հայոց շրջաններում գրգռում են Լօնդօն հայոց պատգամաւորութիւն ուղարկելու խնդիրը: Պատգամաւորութիւնը պէտք է դիմէ անգլիական կառավարութեանը, խնդրելով եռանդոտ կերպով, որ Բերլինի կոնգրէսի 61-րդ յօդուածը, որ վերաբերվում է Հայաստանի մէջ մտցնելի րէֆօրմներին, անյապաղ իրագործվի: Բայց որովհետև, ասում է լրագիրը, Կ. Պօլսի հայոց պատրիարք Ներսէսը ընդդէմ է այդ տեսակ պատգամաւորութեան, ուստի այդ խնդրի վերաբերութեամբ Կ. Պօլսի ազգային ժողովը պէտք է յայտնի իր միտքը:

Ի հարկէ ամենքին կը զարմացնէ այն իրողութիւնը, որ Ներսէս սրբազանը ընդդէմ է Լօնդօն հայոց պատգամաւորութիւն ուղարկելու, բայց մենք կարծում ենք, որ պատրիարքը չէ կամենում իր վրա առնել գործի պատասխանատուութիւնը, որպէս պաշտօնական անձն և թողնում է այդ խնդրի վճիռը ազգային ժողովի պատասխանատուութեանը:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԷՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 21 մայիսի: Թէյրանից հեռագրում են, որ Պարսկաստանը մերժեց Տեկինի հարցի մէջ խառնվել: Հրաժարվեցաւ նոյնպէս Մերվէի թուրքմէններից մեծարութեան ցոյցեր ընդունել:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ